

NOVÝ MEČ TYPU RIEGSEE ZO SLOVENSKA

JURAJ BARTÍK

Podľa sprostredkovaných, veľmi stručných údajov vyorali bronzový meč „pred mnohými rokmi niekde v okolí Lučenca smerom na Rimavskú Sobotu“. S informáciou o spôsobe nálezov je v súlade masívny zásek v dolnej tretine a ďalšie vyštrbenia čepele. Nepatinované poškodenia zodpovedajú účinkom nárazu oceľového pluhu.

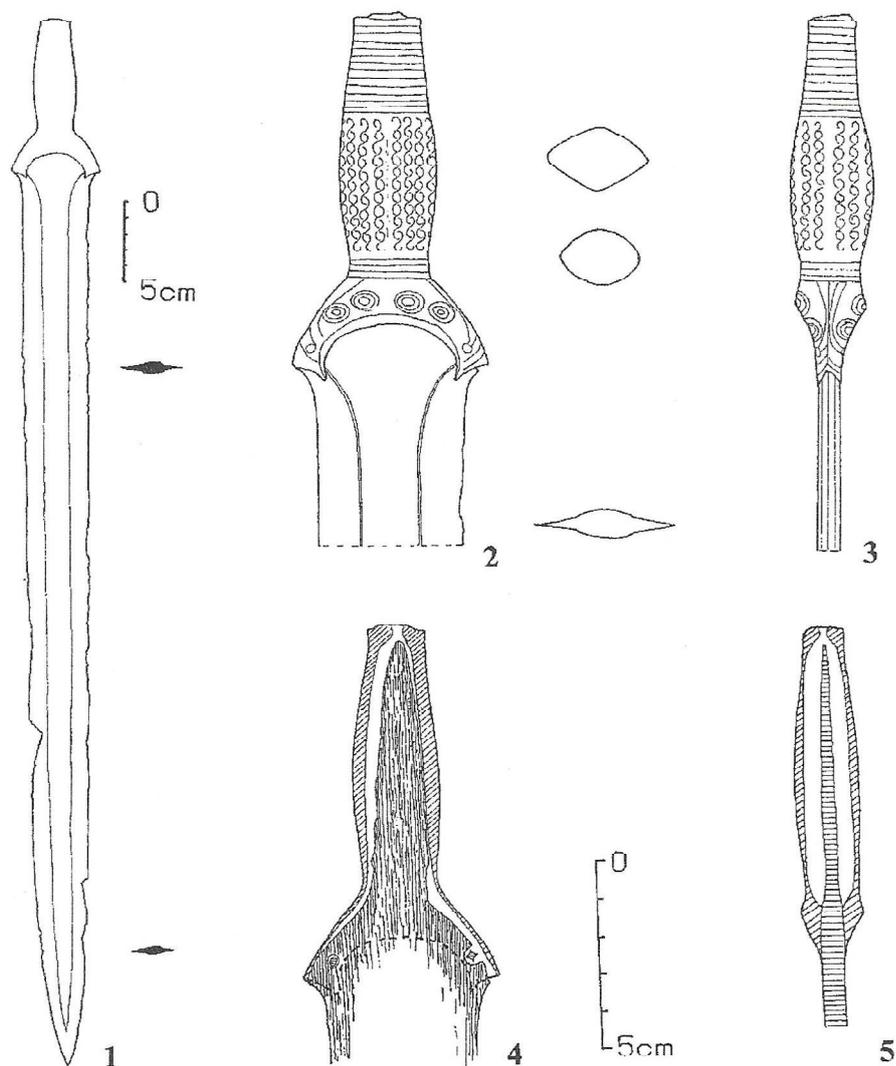
Opis meča (obr. 1:1–3)

Rukoväť s prierezom kosoštvorca so zaoblenými hranami je z predného i bočného pohľadu silno vydutá. Plecia záchytných častí rukoväti sú mierne zaoblené, na ich obidvoch koncoch upevňuje čepeľ jeden nit. Spojenie nie je dokonalé, čepeľ sa v rukoväti pohybuje. Výrez rukoväti vytvára otvorený oblúk, jeho záchytnú časť zvyrazňujú štyri ryté sústredené kružnice znázorňujúce nepravé nity. Dva v strede sú aj plastické. Stred rukoväti, oddelený od gombíka a časti zachytávajúcej čepeľ, pokrýva ryhovaný ornament z pravostranne zatočených, čiastočne sa prekrývajúcich línií tvaru S bežiacich za sebou. Každú zo štyroch hrán rukoväti zdobia štyri linky. Čepeľ má schodíkový profil s vydutým stredovým rebrom. Meč je poškodený, z odľatej rukoväti chýba tylový gombík. Na čepeľi sú hlboké masívne záseky a drobnejšie poškodenia ostria. Meč pokrýva lesklá, tmavozelená „ušľachtilá“ patina, kombinovaná na čepeľi so svetlozelenou hĺbkovou koróziou. Celková dĺžka: 637 mm, zachovaná dĺžka rukoväti: 98 mm, maximálna šírka čepele: 38,5 mm, maximálna hrúbka čepele: 7,5 mm, hmotnosť: 625 g. Meč sa nachádza v súkromnej zbierke¹.

Vyhodnotenie

Zbraň z „okolía Lučenca“ patrí k mečom typu Riegsee. Meče nazvané podľa lokality v Hornom Bavorsku charakterizoval F. Holste. Ním vypracovaný súpis šesťdesiatich mečov dokumentuje výskyt na rozsiahlom území medzi južným Nemeckom a Rumunskom. Pri ich časovom zaradení, predovšetkým do Reineckeého stupňa D, vychádzal z početných uzavretých nálezov. Konštatoval, že kým v západnej časti ich rozšírenia sa nachádzajú v hrobách, na východe sú zastúpené predovšetkým v depotoch (Holste 1953, 26, 28, 51). Na území Karpatskej kotliny zozbierala meče typu Riegsee A. Mozsolicsová. Časovo ich zaradila do horizontu depotov typu Aranyos s tým, že niekoľko mečov Riegsee a Ragály sa vyskytuje aj v nasledujúcom horizonte Kurd (Mozsolics 1977, 10, 11; Mozsolics 1985, 11). Pri použití odlišnej terminológie horizontov hromadných nálezov dospel T. Kemenczei k totožnému výsledku: „Meče typu Riegsee sú na východe Karpatskej kotliny v nálezových celkoch s materiálom dvoch po sebe nasledujúcich chronologických stupňov. Prvý, raný stupeň popolnicových polí bol dobou ich produkcie. V druhom, staršom stupni popolnicových polí sú dedičstvom predchádzajúceho stupňa“ (Kemenczei 1991, 23, 26). Na Slovensku sú zaraďované podobne, do dvoch horizontov depotov Buzica-Rimavská Sobotka a Martinček-Bodrog (Novotná 1970, 42–43). V najnovšom spracovaní mečov s plnou liatou rukoväťou v južnom Nemecku sa I. von Quillfeldtová zaoberala obsérne i mečmi Riegsee s

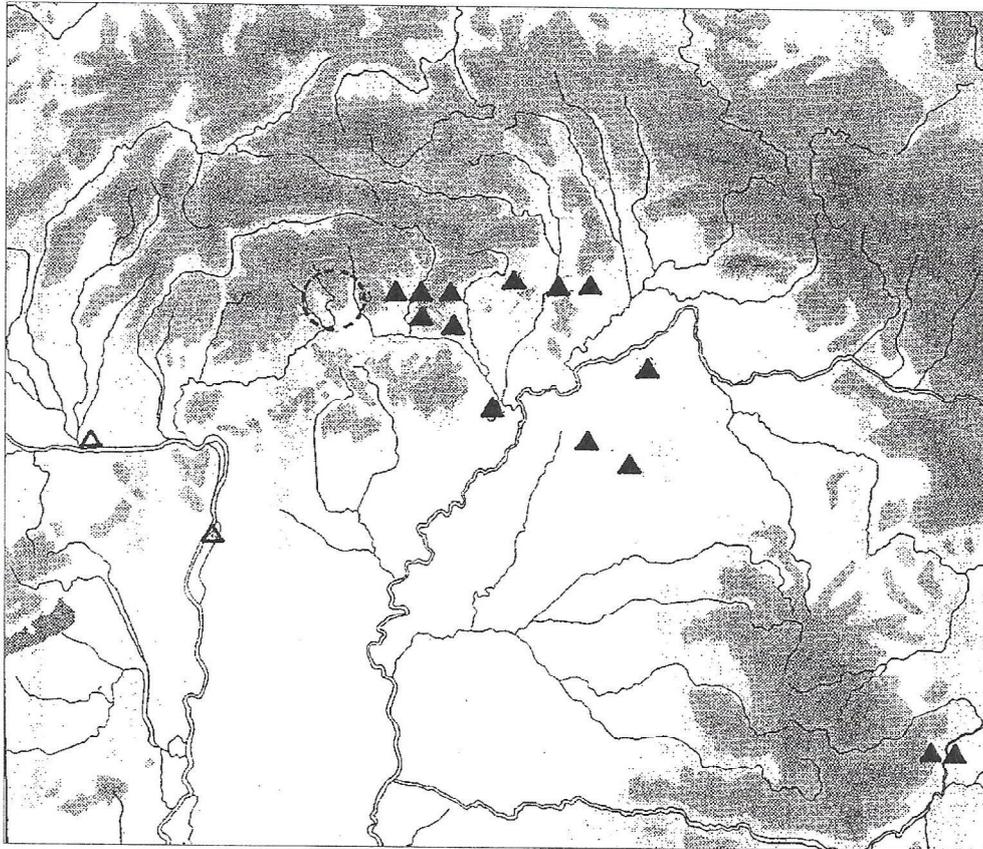
¹ Ďakujem majiteľovi za zapožičanie meča a súhlas s jeho publikovaním.

Obr. 1. 1-3 Meč z okolia Lučenca. 4-5 Prekreslená röntgenová snímka meča z okolia Lučenca

prihliadnutím na celé územie ich výskytu. Vyše sto kusov rozdelila do niekoľkých skupín. Meč z „neznámeho náleziska v okolí Lučenca“ patrí najskôr k jej „mečom typu Riegsee s oválnym alebo romboïdným prierezom rukoväti“, teda k najpočetnejšej skupine, do ktorej autorka zaradila väčšinu exemplárov z Maďarska i Slovenska (Quillfeldt 1995, 111, 118).

V uvedenom veľmi početnom súbore nachádzame k nemu i najviac príbuzných exemplárov so zhodnými detailami. Pozoruhodne podobná je rytá výzdoba okrajov oblúkov záchytnej časti rukoväti na zbrani z hromadného nálezu z obce Gemer (Kemenczei 1991, 87, Taf. 73-74:499). Exemplárom z uvedeného hromadného nálezu zodpovedá aj široko otvorený oblúk na záchytnej časti. Mierne modifikované detaily nájdeme na rukoväti meča z obce Szuhafő v Maďarsku, vzdialenej od obce Gemer približne 15 km (Kemenczei 1991,

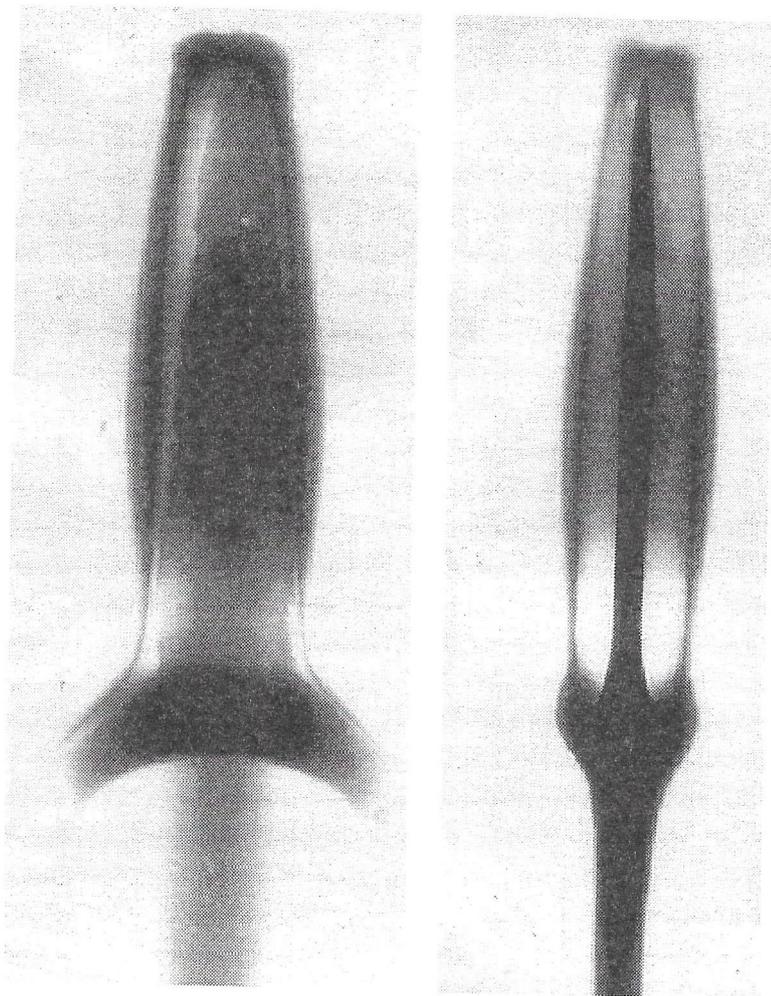

Obr. 2. Nálezy mečov Riegsee v Karpatskej kotline. (Podľa Mozsolics 1977, Abb.1).
Krúžok - lokalizácia nálezu meča z okolia Lučenca

24, Taf. 13-14:67). Porovnávanie nášho meča s vyobrazenými exemplármi v publikáciách nenahrádza štúdium originálov a nestačí na potvrdenie úvah o prípadnom pôvode v jednej dielni. Nájdené zhodné detaily s mečmi z regiónu Gemera robia pravdepodobnejšou nekonkrétnu lokalizáciu nálezu. „Okolie Lučenca smerom na Rimavskú Sobotu“ sa nachádza na západnom okraji najväčšej koncentrácie nálezov mečov Riegsee v Karpatskej kotline (obr. 2). Určenie kultúrnej príslušnosti ojedinelých bronzových výrobkov nie je vždy možné. Na základe datovania a lokalizácie nálezu priradujeme nový meč typu Riegsee nositeľom pilínskej kultúry, ktorí honosné zbraňe nepochybne aj produkovali (Furmánek 1990, 53).

Röntgenová snímka

Röntgenová snímka (obr. 1:4-5; 3) ukazuje, že vnútorná časť rukoväti je dutá. V mieste odlomenia tylového gombíka môžeme pozorovať 2-4 mm široký otvor - odvzdušňovací kanál. Na záchytnej platničke čepele sú dva otvory pre nit. Jeden z nich nie je uzavretý, jeho roztrhnutie zapríčinilo kývavý pohyb čepele v rukoväti. Pravdepodobne pokus opraviť uvedenú chybu zapríčinil, že sa nity odlišujú. Nit kruhového prierezu je pôvodný, nit štvorcového prierezu pripisujeme dodatočnej oprave. Čepeľ meča ukončuje 76 mm dlhý, rovnomerne sa zužujúci jazyk siahajúci až po koniec dutiny v rukoväti.

Obr. 3.
Röntgenová snímka
meča z okolia Lučenca

V roku 1977 vypublikoval D. Ankner röntgenové snímky štyridsiatich ôsmich mečov Riegsee z územia Nemecka a Rakúska. Na úvod vyslovil predpoklad, že technologické rozdiely medzi artefaktami sú lepšie sledovateľné ako odlišnosti v tvare a výzdobe. V práci pozoroval predovšetkým spôsob spojenia čepele a rukoväti. Na základe dĺžky čepeľového jazyka, presahujúceho do dutiny v rukoväti, rozdelil súbor do siedmich skupín a podskupín (Ankner 1977, 283, 308). Podľa uvedeného, v centimetroch vyjadriteľného zuaku by meč z neznámeho náleziska v okolí Lučenca patril najskôr do Anknerovej skupiny č. 3, medzi meče so „zvlášť dlhými jazykovitými výbežkami čepele“ (nad 4,8 cm) (Ankner 1977, 283). Jazykovitý výbežok čepele nášho meča sa však rovnomerne zužujúcim, zahroteným tvarom kopírujúcim pozdĺžny prierez dutiny v rukoväti zásadne odlišuje od „useknutým ukončených“ nemeckých a rakúskych. Keďže siaha až po ukončenie dutiny, presahuje dĺžkou všetky nemecké a rakúske exempláre. K technickému vyhotoveniu jazykovitého výbežku čepele meča z okolia Lučenca nenájdeme z hľadiska dĺžky a tvaru v práci D. Anknera analógiu, naopak, porovnanie s vypublikovanými štyridsiatimi ôsmimi snímkami ukazuje na podstatný rozdiel. Uvedená skutočnosť nabáda k úvahe, či nejde o technický prvok charakteristic-

ký pre dielne produkujúce meče v oblasti juhovýchodného Slovenska a severovýchodného Maďarska. Úvahu však môže potvrdiť či vyvrátiť len vyhodnotenie röntgenových snímok ďalších mečov Riegsee z uvedenej oblasti.

LITERATÚRA

- ANKNER, D. 1977: Röntgenuntersuchungen an Riegseeschwerten. Archäologie und Naturwissenschaften 1, s. 269–459.
- FURMÁNEK, V. 1990: Radzovce, osada fudu popolnicových poli.
- HOLSTE, F. 1953: Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayerns. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, 4.
- KEMENCZEI, T. 1991: Die Schwerter in Ungarn II. PBF IV, 9, Stuttgart.
- MOZSOLICS, A. 1977: Ein Achtkantgriffschwert von Dunaújváros. Alba Régia XV, s. 9–23.
- MOZSOLICS, A. 1985: Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest.
- NOVOTNÁ, M. 1970: Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit. Archaeologia Slovaca. Fontes, Tom IX.
- QUILLFELDT, I. VON 1995: Die Vollgriffschwerter in Süddeutschland. PBF IV, Band 11, Stuttgart.

EIN NEUES SCHWERT VOM TYP RIEGSEE AUS DER SLOWAKEI

Juraj Bartík

Gemäß vermittelten, kurzen Angaben wurde das Bronzeschwert „vor vielen Jahren in der Umgebung von Lučenec in Richtung nach Rimavská Sobota“ bei der Feldbestellung zu Tage befördert. Der Information über die Art und Weise des Fundes entspricht die massive Kerbe im unteren Drittel und die weiteren Einkerbungen an der Klinge. Die nichtpatinierten Beschädigungen entsprechen der Wirkung des Anstoßens eines Stahlpflugs.

Beschreibung

Die Griffstange mit rhombischem Querschnitt (Abb. 1:1–3) ist in der Vorder- und Seitenansicht deutlich ausgebaucht. Die Heftschultern sind leicht gewölbt, an ihren beiden Enden befestigt die Klinge ein Niet. Die Klinge bewegt sich im Griff. Der Heftausschnitt bildet einen offenen Bogen, sein Heft betonen vier eingravierte konzentrische Kreise, Scheinniete darstellend. Die beiden in der Mitte sind auch plastisch ausgeführt. Die vom Knauf und dem Heft getrennte Griffmitte bedeckt ein gerilltes Ornament aus rechtsdrehenden, teilweise sich überdeckenden Linien in S-Form, die nacheinander verlaufen. Jede der vier Kanten des Griffs zieren vier Linien. Die Klinge weist ein stufenartiges Profil mit einer gewölbten Mittelrippe auf. Das Schwert ist beschädigt, es fehlt der Knauf und an der Klinge sind massive Beschädigungen der Schneide. Gesamtlänge: 637 mm, erhaltene Grifflänge: 98 mm, maximale Breite der Klinge: 38,5 mm, maximale Dicke der Klinge: 7,5 mm, Gewicht: 625 g. Das Schwert befindet sich in einer Privatsammlung¹.

Auswertung

Die Waffe aus der „Umgebung von Lučenec“ gehört zu den Schwertern vom Typ Riegsee. Diese benannt nach einer Fundstätte in Oberbayern wurden von F. Holste charakterisiert. Die von ihm erstellte Liste von sechzig Schwertern dokumentiert das Vorkommen auf dem umfangreichen Territorium zwischen Süddeutschland und Rumänien. Bei ihrer Datierung vor allem in die Reineckes Stufe D ging er von zahlreichen geschlossenen Funden aus. Er stellte fest, daß, während es sich im Westteil der Verbreitung um Gräber handelt, sie im Osten vor allem in Depots sind (Holste 1953, 26, 28, 51). Auf dem Gebiet des Karpatenbeckens sammelte Schwerter vom Typ Riegsee A. Mozsolics. Zeitlich ordnete sie diese in den Depothorizont vom Typ Aranyos ein, wobei einige Riegsee- und Ragály-Schwerter auch in dem anschließenden Horizont Kurd vorkommen (Mozsolics 1977, 10, 11; Mozsolics 1985, 11). Bei der Verwendung einer unterschiedlichen Terminologie der Horizonte der Hortfunde gelangte T. Kemenczei zu einem identischen Ergebnis: „Die Schwerter von Riegsee und Ragály-Typ sind also in den Fundkomplexen des östlichen Karpatenbeckens mit dem Material zweier Perioden vergesellschaftet. Die erste Periode, die Frühurnenfelderzeit, war die Herstellungszeit dieser Schwerttypen, während in der zweiten Periode der älteren Urnenfelderzeit, die zu diesen Typen gehörenden Stücke als Erbe der vorangehenden Periode zu betrachten sind“ (Kemenczei 1991, 26). In der Slowakei sind ähnlich eingeordnet – in zwei Depothorizonte Buzica-Rimavská Sobota und Martinček-Bodrog (Novotná 1970, 42–43). In der neuesten Bearbeitung der Schwerter mit Vollgriff in Süddeutschland

befafte sich I. von Quillfeldt ausführlich auch mit Riegsee-Schwertern im Hinblick auf ihr gesamtes Vorkommensgebiet. Über hundert Stück gliederte sie in mehrere Gruppen. Das Schwert von dem „unbekannten Fundstelle in der Umgebung von Lučenec“ gehört am ehesten zu ihren „Schwertern vom Typ Riegsee mit ovalem oder rhombischem Griffquerschnitt“, also zu der zahlreichsten Gruppe, in die die Autorin die Mehrzahl der Exemplare aus Ungarn und der Slowakei eingeordnet hat (Quillfeldt 1995, 111, 118). In dem genannten sehr zahlreichen Ensemble, finden wir dazu auch die meisten verwandten Exemplare mit identischen Details. Bemerkenswert ähnlich ist die Verzierung der Heftschildern des Griffs an einer Waffe aus dem Hortfund aus der Gemeinde Gemer (Kemenczei 1991, 87 Taf. 73-74:499). Den Exemplaren aus dem genannten Hortfund entspricht auch der breite Heftausschnitt. Leicht modifizierte Details finden wir am Schwertgriff aus der Gemeinde Szuhafő in Ungarn, in etwa 15 km Entfernung von der Gemeinde Gemer (Kemenczei 1991, 24 Taf. 13-14:67).

Der Vergleich unseres Schwertes mit den dargestellten Exemplaren in den Publikationen ersetzt nicht das Studium der Originale und genügt nicht für die Bestätigung der Überlegungen über den eventuellen Ursprung in einer Werkstatt. Die gefundenen identischen Details mit den Schwertern aus der Region Gemer machen die nichtkonkrete Lokalisierung des Fundes wahrscheinlicher. „Die Umgebung von Lučenec in Richtung nach Rimavská Sobota“ befindet sich am Westrand der größten Konzentration von Funden der Riegsee-Schwerter im Karpatenbecken (Abb. 2). Die Bestimmung der Kulturzugehörigkeit der vereinzelt Bronzerzeugnisse ist nicht immer möglich. Aufgrund der Datierung und Lokalisierung des Fundes ordnen wir das neue Schwert vom Typ Riegsee den Trägern der Pilinyer-Kultur zu, die die prächtigen Waffen zweifellos auch produzierten (Furmánek 1990, 53).

Röntgenuntersuchung

Die Röntgenaufnahme (Abb. 1:4-5; 3) zeigt, daß der Innenteil des Griffstange hohl ist. An der Abbruchstelle des Knaufs können wir eine 2-4 mm breite Öffnung beobachten - den Entlüfter. An der Klingenzunge sind zwei Öffnungen für den Niet. Eine von ihnen ist nicht verschlossen, ihr Zerreißen verursachte die pendelnde Bewegung der Klinge im Griff. Wahrscheinlich hat der Versuch den genannten Fehler zu beheben dazu geführt, daß sich die Niete unterscheiden. Der Niet mit Kreisdurchschnitt ist original, der Niet mit viereckigem Durchschnitt wird von uns der Nachbesserung zugeschrieben. Die Schwertklinge beendet eine 76 mm lange, sich gleichmäßig verjüngende Klingenzunge, die bis zum Ende des Hohlraums im Griff reicht.

1977 publizierte D. Ankner Röntgenaufnahmen von 48 Riegseeschwertern vom Gebiet Deutschlands und Österreichs. In der Einleitung sprach er die Annahme aus, daß „die Unterscheidung nach technischen Merkmalen schärfer ist als jene nach Form und Verzierung.“ In der Arbeit beobachtete er vor allem die Art der Klingenschäftung. Anhand der Länge der Klingenzunge, die bis in den Hohlraum im Griff hineinreicht, teilte er den Komplex in sieben Gruppen und Untergruppen ein (Ankner 1977, 283, 308). Nach dem genannten, in Zentimetern ausdrückbaren Merkmal dürfte das Schwert von der unbekannt Fundstätte in der Umgebung von Lučenec am ehesten in die Anknersche Gruppe Nr. 3 gehören, zu den Schwertern mit besonders langen Klingenzungen - über 4,8 cm (Ankner 1977, 283). Der zungenförmige Auslauf der Schneide unseres Schwertes unterscheidet sich jedoch mit der sich gleichmäßig verjüngenden, zugespitzten, den Längsquerschnitt des Hohlraums im Griff kopierenden Form wesentlich von dem „abgehauenen“ Ende der deutschen und österreichischen.

Da sie bis zum Ende des Hohlraums reicht, überragt sie mit ihrer Länge alle deutschen und österreichischen Exemplare. Zur technischen Ausführung des zungenförmigen Ausläufers der Schwertklinge aus der Umgebung von Lučenec finden wir hinsichtlich der Länge und Form in der Arbeit von D. Ankner keine Analogie, im Gegenteil, der Vergleich mit den publizierten 48 Aufnahmen verweist auf einen wesentlichen Unterschied. Die genannte Tatsache regt zur Überlegung an, ob es sich nicht um ein technisches Element handelt, das für schwerterproduzierende Werkstätten im Gebiet der Südostslowakei und Nordostungarns charakteristisch war. Die Überlegung kann jedoch nur durch eine Auswertung der Röntgenaufnahmen weiterer Riegsee-Schwerter aus dem genannten Gebiet bestätigt oder widerlegt werden.